

המכון
לחירות ואחריות

בית ספר לאודר
לממשל, דיפלומטיה
ואסטרטגיה

אוניברסיטת
רייכמן

מראה לחברה: עמדות הציבור הישראלי ביחס לאלימות פוליטית

פברואר 2024

גב' גל ביטון

עוזרת מחקר, המכון לחירות ואחריות

הצעה להפניה בשימוש ביבליוגרפי:

ביטון, גל. 2024. "מראה לחברה: עמדות הציבור הישראלי ביחס לאלימות פוליטית". סקרי המכון לחירות ואחריות, אוניברסיטת רייכמן.

הקדמה:

לאלימות פוליטית יש השלכות רבות על החברה הישראלית. היא יכולה להתבטא בצורות שונות, מהסתה ואלימות רטורית ועד לפעולות טרור. כל אחת מהצורות הללו משקפת את הקונפליקטים הפנימיים והבינלאומיים שמעסיקים את החברה הישראלית, ומעלה שאלות לגבי גבולות הדמוקרטיה, חופש הביטוי ויכולת ההתמודדות החברתית עם האתגרים שחווה ישראל. במסמך זה נעמוד על מידת התמיכה של הציבור הישראלי כלפי אלימות פוליטית לפני ואחרי השבעה באוקטובר 2023 וננסה להסיק תובנות לגבי עמידותם של הערכים הדמוקרטיים והבטחת ביטחון האזרחים ואחוה אזרחית.

לדו"ח זה חשיבות מכרעת לאור המתחים הפנימיים והחיצוניים שחווה החברה הישראלית; מתחים שיכולים להגביר או לצמצם את מידת התמיכה של הציבור הישראלי באלימות פוליטית. ראשית, המתחים הפוליטיים הפנימיים ממשיכים לפלג ולשסע את החברה הישראלית. מתחים אלה התגברו ב-2023 לאור ניסיון הממשלה לקדם את הרפורמה המשפטית. בנוסף, האבדות הרבות שחוותה החברה הישראלית בשבעה באוקטובר והאיום המתמשך שמציבים אויביה עלולים להגביר את התמיכה באלימות פוליטית כדרך התמודדות עם האיומים החיצוניים, ואף הפנימיים, כפי שהם נתפסים על ידי הציבור הישראלי. על כן, בצל אירועים מאתגרים וייחודים אלו, נשאלת השאלה מהי מידת התמיכה של הציבור הישראלי באלימות פוליטית.

סוגיה זו נבחנה לאורך השנתיים האחרונות על ידי המכון לחירות ואחריות באוניברסיטת רייכמן בסדרה של סקרים בקרב הציבור הישראלי. מהנתונים עולה כי למרות הקיטוב הפוליטי הניכר, רוב ברור בקרב הציבור הישראלי אינו תומך באלימות פוליטית מכל צורה שהיא. עם זאת, ישנה עלייה קלה במידת התמיכה באלימות פוליטית בקרב נשים, ערבים ומשיבים המגדירים עצמם מגוש השמאל והמרכז האידיאולוגי בדצמבר 2022 ביחס לפברואר 2022 ובין נובמבר 2023 ביחס לשנת 2022. את העלייה האחרונה ניתן לייחס לאירועי השבעה באוקטובר ותחילת המלחמה בעזה, ואת העלייה הראשונה ניתן לייחס לבחירות שנערכו בנובמבר 2022 וחזרתו של בנימין נתניהו לראשות הממשלה.

לפירוט על מתודולוגיית הסקרים, ראו בנספח המתודולוגי בסוף המסמך.

ממצאי הסקר

מידת התמיכה של הציבור הישראלי באלמות פוליטית נבחנה על ידי המכון לחירות ואחריות בארבעה סקרים שונים ומייצגים של האוכלוסייה הישראלית בין 2022 לשנת 2023. בסקרים אלה המשיבים נשאלו אודות מידת הסכמתם עם שלוש האמירות הבאות: (1) בשום מצב אי-אפשר להצדיק שימוש באלמות להשגת מטרות פוליטיות, (2) שליחת איומים ומסרים מאיימים לפוליטיקאים הינה לעיתים הכרחית על מנת לעצור יישום של מדיניות מסוכנת, (3) שיח מתלהם ופוגעני ברשת כלפי אנשי ציבור הינו מסוכן משום שהוא מעודד שימוש באלמות כלפיהם. אפשרויות התשובה היו: כלל לא מסכים/ה; לא כל כך מסכים/ה; די מסכים/ה; מסכים/ה מאוד; לא יודע/ת.¹ על מנת להקל על פרשנות התוצאות, אפשרויות התשובה 'כלל לא מסכים/ה' ו-'לא כל כך מסכים/ה' אוחדו לקטגוריה אחת, וכן גם אפשרויות התשובה 'די מסכים/ה' ו-'מסכים/ה מאוד'.

תרשים 1 שלפניכם מציג את התוצאות עבור כל אחת מהשאלות שפורטו מעלה בקרב כלל האוכלוסייה, לאורך זמן. כפי שעולה מהנתונים, מרבית הציבור הישראלי אינו תומך באלמות פוליטית מכל סיבה וצורה שהיא. בממוצע, 92% מהישראלים מצהירים כי אין להצדיק שימוש באלמות להשגת מטרות פוליטיות בשום מצב, 85% מסכימים כי שיח מתלהם ופוגעני ברשת הינו מסוכן, ו-12.5% בלבד מסכימים כי שליחת איומים לפוליטיקאים הינה הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת.

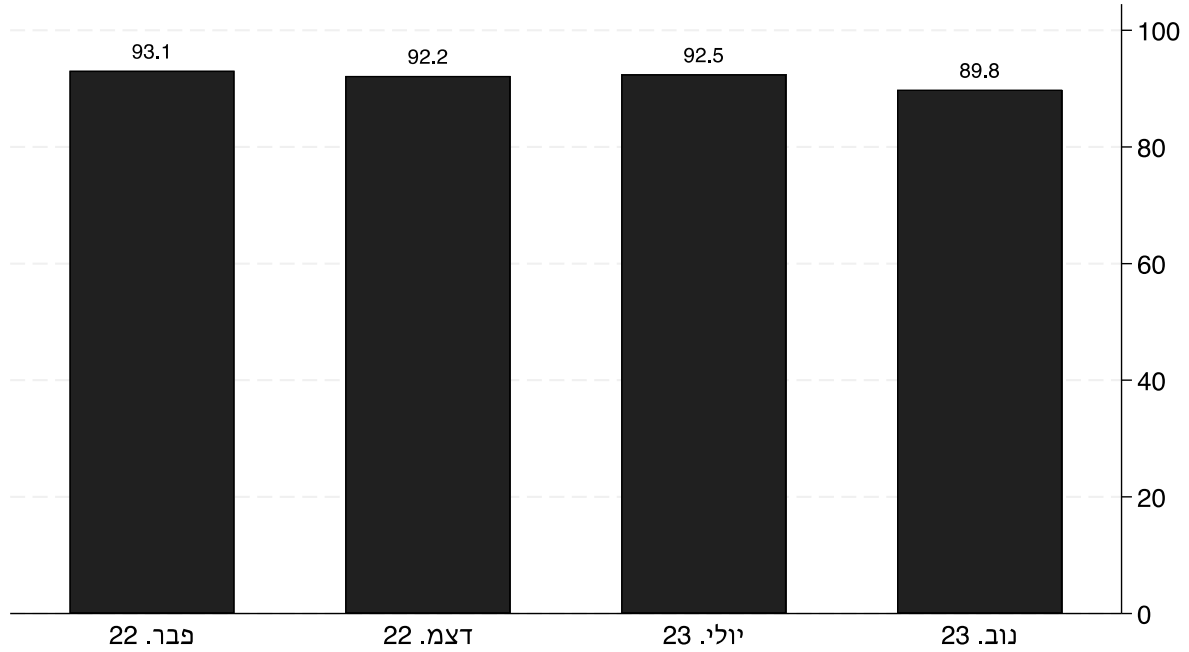
עם זאת, כפי שניתן לראות בתרשים 1, אשר מציג את השינוי לאורך ארבעת הגלים, ישנה עלייה קלה מובהקת סטטיסטית בין פברואר 2022 (9%) לדצמבר 2022 (14%) במידת ההסכמה של הציבור הישראלי כי שליחת איומים לפוליטיקאים לעיתים הינה הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת. עלייה זו מסמלת תקופה של תסיסה פוליטית עמוקה בחברה הישראלית לאור הבחירות המקטבות שהתקיימו בחודש נובמבר 2022 וחזרתו של בנימין נתניהו להנהגת המדינה. ייתכן כי אירועים אלו יצרו תחושה אצל חלק מהציבור כי האמצעים הקונבנציונליים להשפעה פוליטית אינם מספיקים, דבר אשר הוביל לנכונות גוברת לשקול שימוש באלמות כדרך להבעת מחאה או לשינוי מדיניות. אולם, מידת ההסכמה בקרב ישראלים כי שיח פוגעני ברשת הינו מסוכן עלתה בין פברואר 2022 (79%) לדצמבר 2022 (88%). עלייה, אם כי קלה יותר, נצפתה גם בין יולי 2023 (85%) ונובמבר 2023 (88%), המציינים כאמור את המצב בישראל לפני ואחרי השבעה באוקטובר, מצב חברתי המהווה נקודת מפנה חשובה להבנת תפיסת הציבור הישראלי. בעוד המשבר הפוליטי של שנת 2022 הובילה את הציבור הישראלי לחשוש משיח פוגעני ברשת, השפעת המשבר הביטחוני הינה מצומצמת יותר, אם כי עדיין קיימת.

¹ 3.9%, 6.6%, ו-5.5% מהמשיבים ענו "לא יודע/ת" בתשובה לשאלה אלו בהתאמה והם הוצאו מניתוח פריטים אלו.

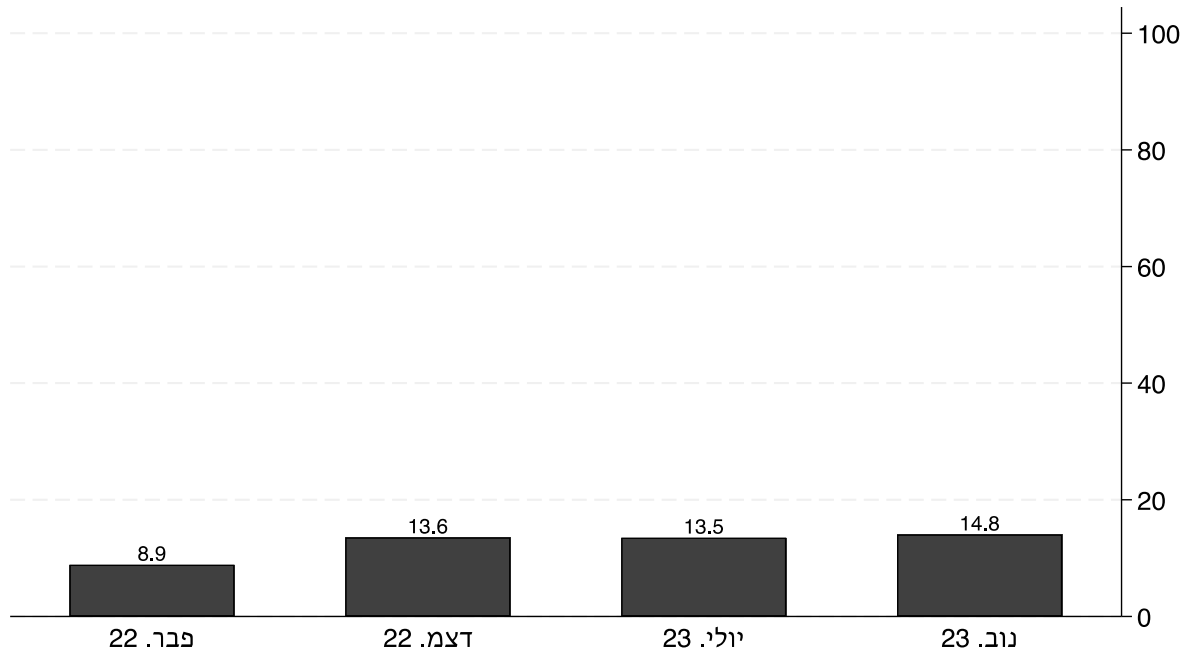

תרשים 1.

אסור להצדיק אלימות להשגת מטרות פוליטיות

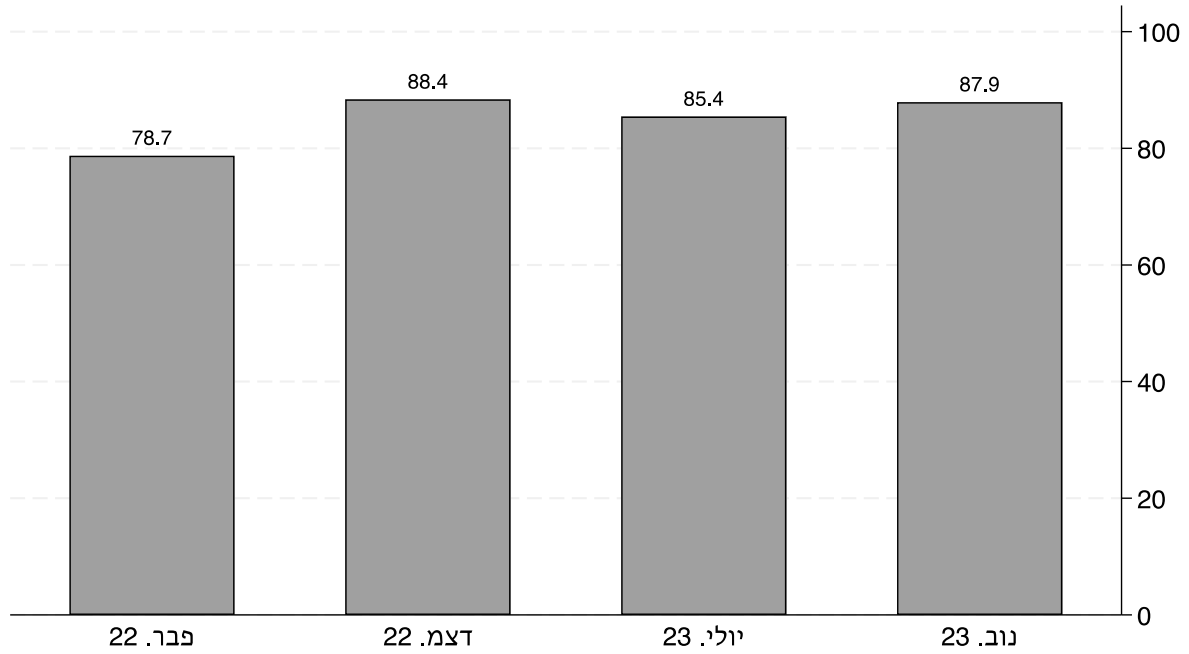

שליחת איומים לעיתים הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת

שיח מתלהם ופוגעני ברשת הינו מסוכן

מקרא: הציר האנכי מציג את שיעור המסכימים עם האמירה, 0%-100%.

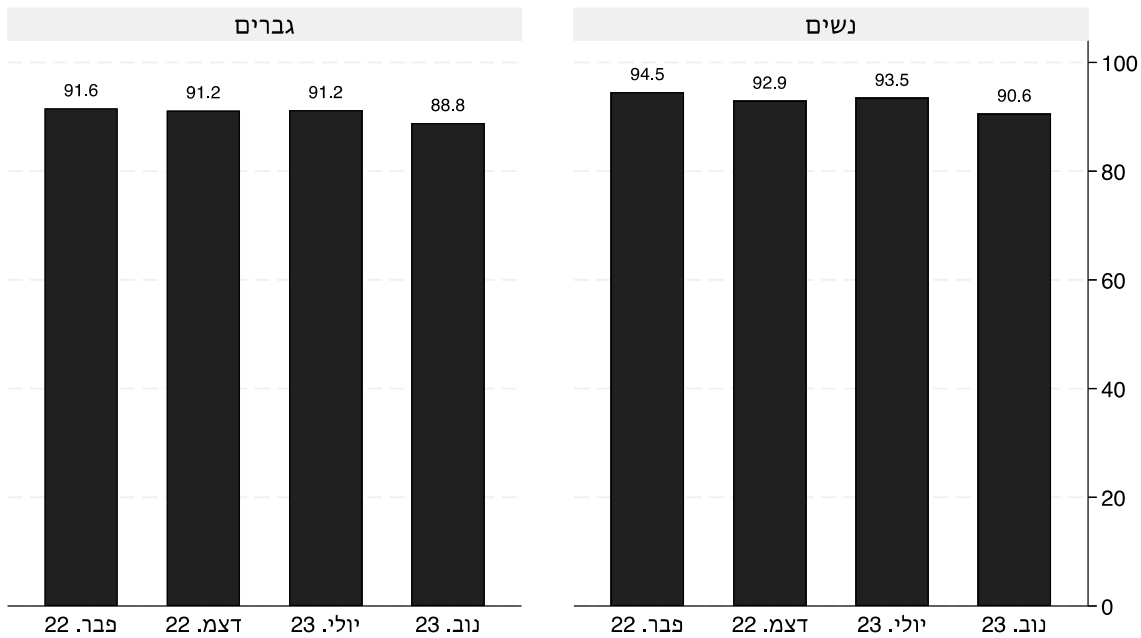

תפיסת הציבור הישראלי כלפי אלימות פוליטית בקרב נשים וגברים:

מידת התמיכה באלימות פוליטית נבחנה בחלוקה מגדרית, בקרב נשים וגברים, ומוצגת בתרשים 2. מהממצאים עולה כי הן גברים והן נשים אינם מביעים תמיכה כלפי אלימות פוליטית בישראל. עם זאת, ישנה תנועתיות מסוימת בקרב נשים, בעוד גברים שומרים על עקביות מסוימת לאורך התקופה הנסקרת כאן. בפרט, ישנה עלייה קלה ומובהקת סטטיסטית בנובמבר 2023 בקרב נשים בתמיכתן בשימוש באלימות פוליטית לשם השגת מטרות פוליטיות וכדי לעצור מדיניות מסוכנת, אשר ייתכן וניתן לייחסה להשפעת אירועי השבעה באוקטובר. לעומת זאת, הן גברים והן נשים הביעו עלייה בתמיכה כי שימוש בשיח פוגעני ברשת כלפי נבחר ציבור הינו מסוכן בין יולי 2023 לנובמבר 2023.

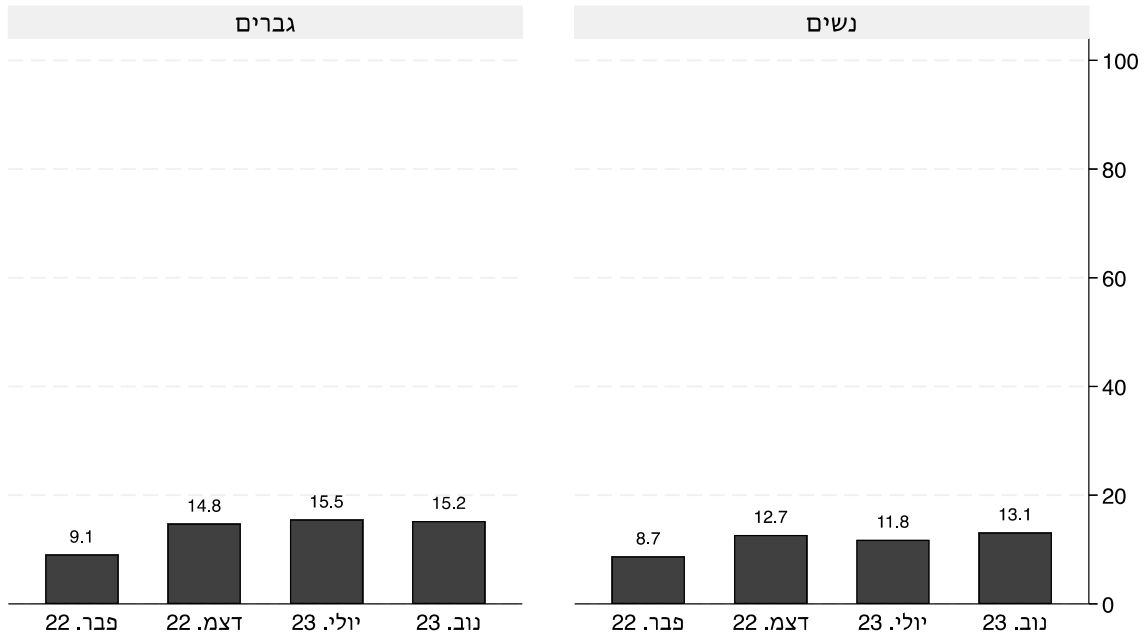
תרשים 2.

אסור להצדיק אלימות להשגת מטרות פוליטיות

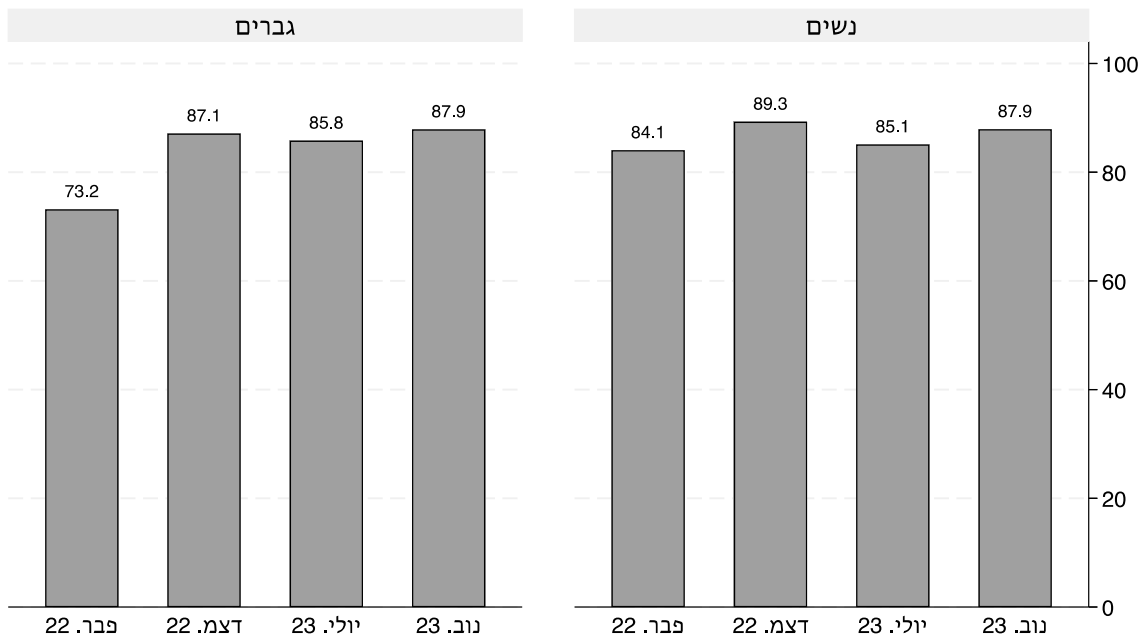

שליחת איומים לעיתים הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת

שיח מתלהם ופוגעני ברשת הינו מסוכן

מקרא: הציר האנכי מציג את שיעור המסכימים עם האמירה, 0%-100%.

תפיסת הציבור הישראלי כלפי אלימות פוליטית בקרב יהודים וערבים:

מידת התמיכה נבחנה גם בחתך יהודים מול ערבים. כפי שניתן לראות בבירור מהממצאים המוצגים בתרשים מספר 3, הציבור הערבי בישראל נוטה יותר לתמוך באלימות פוליטית ביחס לכל שלוש האמירות, ומידת התנודתיות לאורך שלושת הסקרים אף גבוהה יותר אצל ערביי ישראל. בממוצע, 13% מערביי ישראל מצדיקים שימוש באלימות לשם השגת מטרות פוליטיות, בעוד כמחצית מכך בקרב האוכלוסייה היהודית (7%) מצדיקים זאת. 23.1% מערביי ישראל מאמינים כי שליחת איומים כלפי פוליטיקאים לעיתים הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת, בעוד 10.5% מהאוכלוסייה היהודית בישראל תומכים בכך. לבסוף, 21% מערביי ישראל מביעים סובלנות כלפי אלימות פוליטית ברשת, לעומת 13% בקרב יהודים.

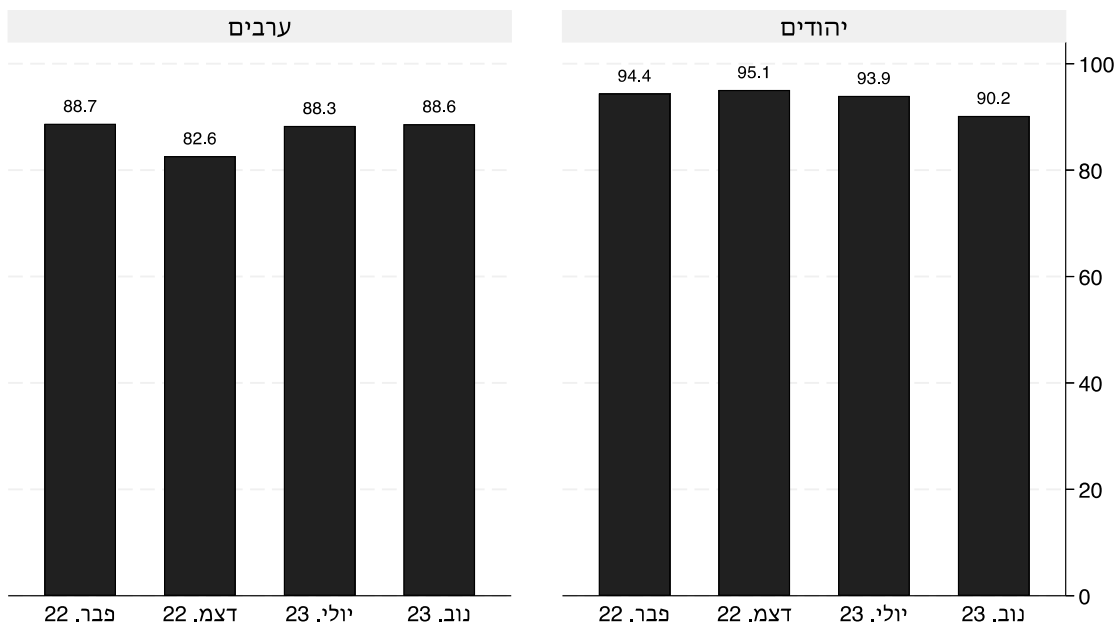
בבחינת מידת הסובלנות כלפי אלימות פוליטית לאורך השנתיים האחרונות, נצפה כי בקרב האוכלוסייה היהודית ישנה עלייה מובהקת סטטיסטית במידת הקבלה של שיח מתלהם ופוגעני ברשת בין פברואר 2022 לדצמבר 2022. אולם בתקופה זו אין שינוי מובהק עבור שליחת איומים לפוליטיקאים כדי לעצור מדיניות מסוכנת או הצדקת שימוש באלימות להשגת מטרות פוליטיות.

בבחינת הציבור הערבי בישראל, נצפה כי שיעור התומכים באלימות פוליטית לשם השגת מטרות פוליטיות עלה ב-6% בין פברואר 2022 לדצמבר 2022, אך לא נמצא דפוס דומה בין יולי 2023 לנובמבר 2023. כמו כן, למרות שנצפתה ירידה במידת התמיכה באלימות פוליטית בדמות שליחת איומים לפוליטיקאים בין דצמבר 2022 ליולי 2023, וזאת לאחר עלייה של 8% מפברואר 2022 לדצמבר 2022, נצפתה עלייה בנובמבר 2023 של 2.4%, לאחר השבעה באוקטובר. תנודתיות דומה נצפתה עבור מידת התמיכה כי שיח מתלהם ברשת הינו מסוכן, עם ירידה של 3% בין יולי 2023 לבין דצמבר 2023, המסמלים את התקופה שלפני ואחרי קידום הרפורמה המשפטית, ועלייה של 7% בנובמבר 2023 ביחס ליולי 2023. תנודתיות זו ניתן לייחס לאירועי הבחירות, קידום הרפורמה המשפטית וכן תחילת המלחמה בעזה באוקטובר 2023.

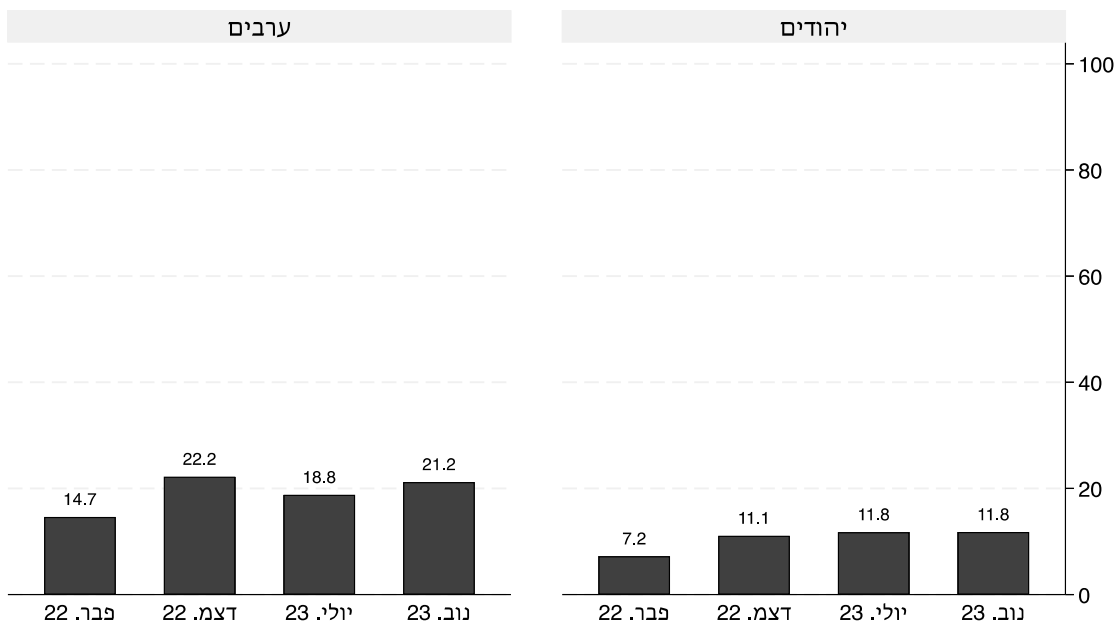

תרשים 3.

אסור להצדיק אלימות להשגת מטרות פוליטיות

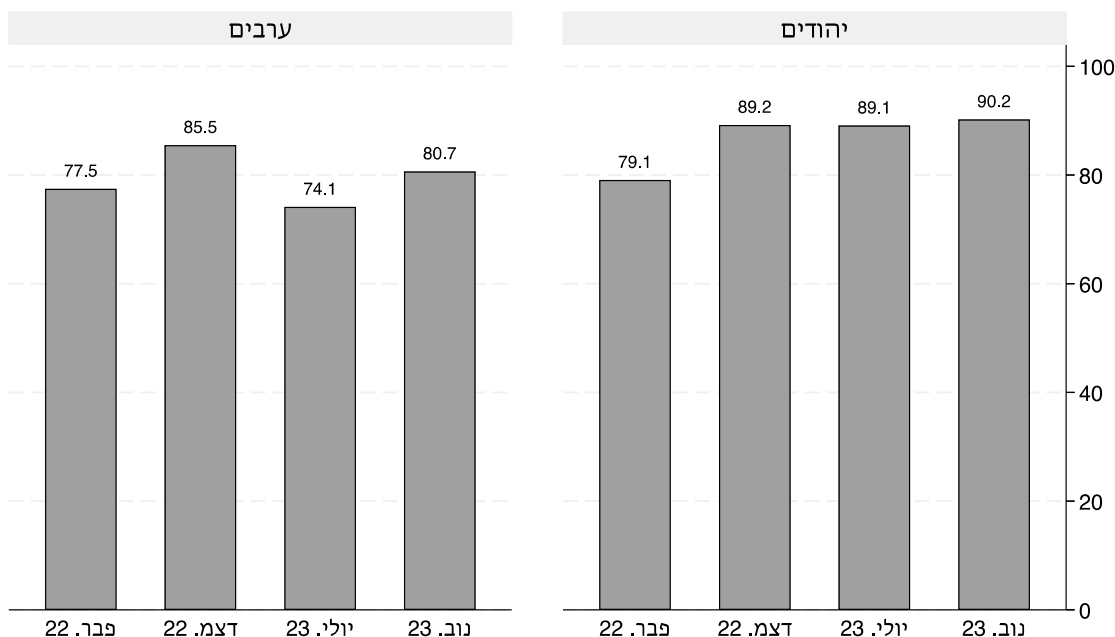

שליחת איומים לעיתים הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת

שיח מתלהם ופוגעני ברשת הינו מסוכן

מקרא: הציר האנכי מציג את שיעור המסכימים עם האמירה, 0%-100%.

תפיסת הציבור הישראלי כלפי אלימות פוליטית בחתך ימין-שמאל אידיאולוגי:

בתרשים 4 מוצגת ההשוואה בין אלו המגדירים עצמם כשמאל אידיאולוגי ובין אלו המגדירים עצמם כמרכז או ימין אידיאולוגי. בבחינת מידת התמיכה באלימות פוליטית, בחתך ימין-שמאל כלפי הצדקת אלימות פוליטית לשם השגת מטרות פוליטיות, ניתן לראות כי אין הבדל משמעותי וברור בין הגושים הפוליטיים במידת התמיכה באלימות פוליטית. אם כי, בקרב גוש הימין נצפתה עלייה מובהקת (7%) במידת התמיכה באלימות פוליטית בנובמבר 2023, לאחר השבעה באוקטובר.

בבחינת מידת התמיכה באיומים לפוליטיקאים על מנת לעצור מדיניות מסוכנת, נראית עלייה עקבית במידת הסובלנות לאלימות בין פברואר 2022 לנובמבר 2023 בקרב גוש השמאל והמרכז. העלייה המשמעותית ביותר נצפתה אצל משיבים המזהים עצמם על השמאל האידיאולוגי ועומדת על 11.2% בין פברואר 2022 לנובמבר 2023. לעומת זאת, בקרב מצביעי הימין נצפתה עלייה מובהקת סטטיסטית בין פברואר 2022 לדצמבר 2022, ובמהלך 2023 ירידה עקבית.

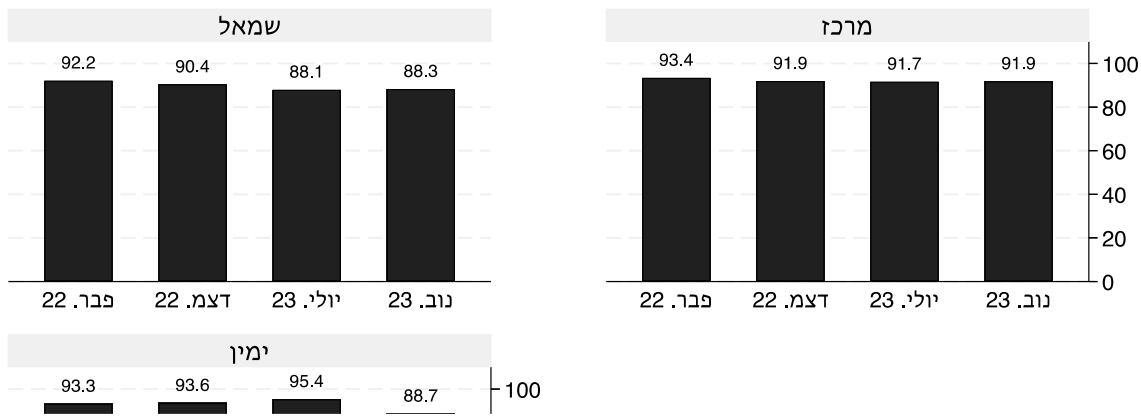
לבסוף, בבחינת מידת הסובלנות של הציבור הישראלי כלפי שיח פוגעני ברשת בחתך ימין-שמאל הנתונים מציגים כי משיבים המגדירים עצמם מהימין האידיאולוגי מציגים סובלנות מעטה ביחס לאלו מהשמאל והמרכז

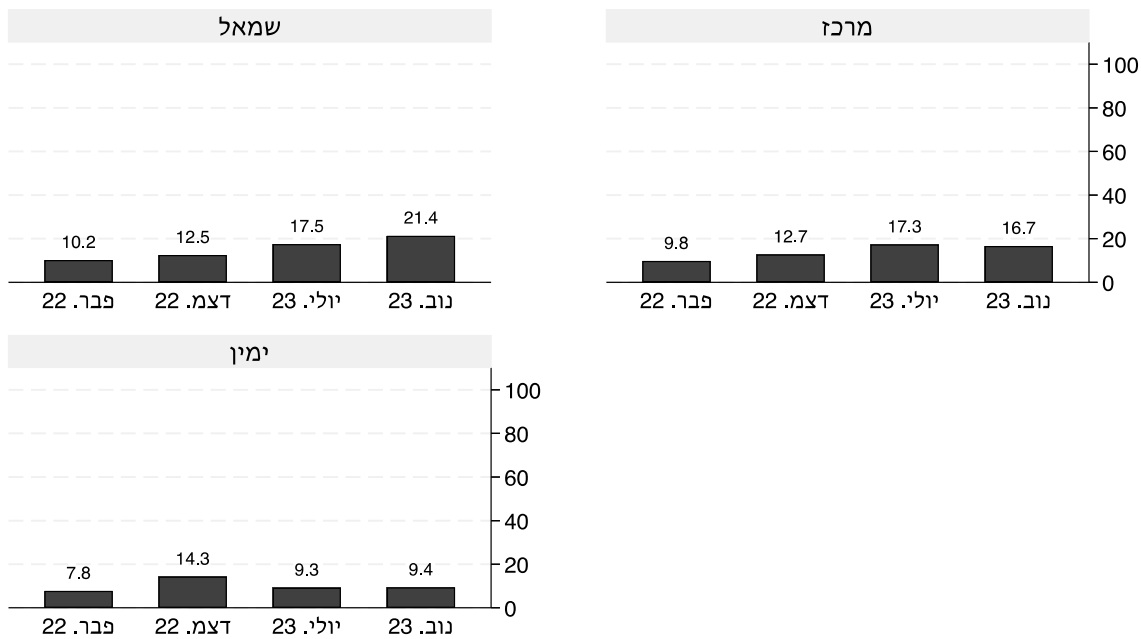
בנובמבר 2023, ביחס לדצמבר 2022. אומנם, בפברואר 2022 גוש הימין הביע את מידת התמיכה הגדולה ביותר מבין הגושים. במילים אחרות, ביחס לפברואר 2022, נראה כי למצבם הפוליטי של הגושים הפוליטיים ישנה חשיבות מכרעת על מידת תמיכתם באלימות פוליטית. גם לאירועי השבעה באוקטובר ותחילת המלחמה בעזה בראשותה של ממשלת נתניהו ישנם השפעה, כאשר גוש השמאל-מרכז מביע תמיכה גדולה יותר באלימות פוליטית, כאשר בנובמבר 2023 אלו מציגים סבלנות גבוהה יותר מאשר משיבים מגוש הימין. את ממצאים אלו ניתן לייחס לחוסר התמיכה היחסית רחב בקרב גוש השמאל-מרכז כלפי הנהגת בנימין נתניהו בזמן המלחמה.

תרשים 4.

אסור להצדיק אלימות להשגת מטרות פוליטיות

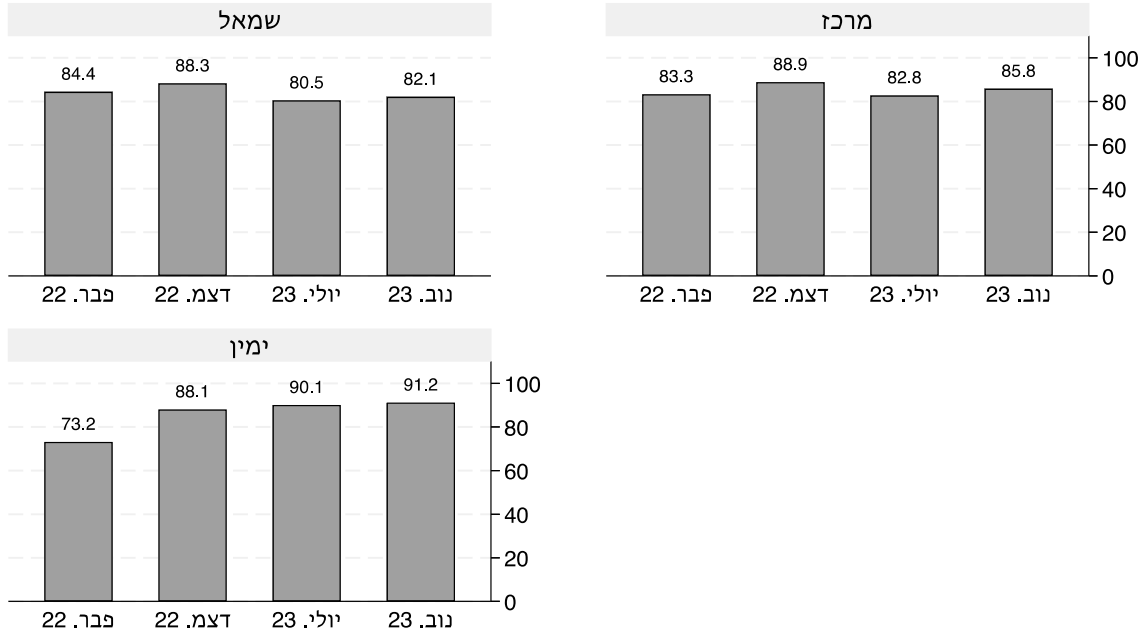

שליחת איומים לעיתים הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת

שיח מתלהם ופוגעני ברשת הינו מסוכן

מקרא: הציר האנכי מציג את שיעור המסכימים עם האמירה, 0%-100%.

סיכום ממצאים:

בהסתכלות רחבה על מידת הסובלנות של הציבור הישראלי כלפי אלימות פוליטית, נצפית תמונה מעודדת. הציבור הישראלי בכללותו מביע תמיכה מועטה בשימוש באלימות לשם השגת מטרות פוליטיות, וכן בשימוש בשיח פוגעני ברשת כלפי פוליטיקאים. עם זאת, ביחס לכל אחת מהשאלות נמצא שישנו מיעוט לא זניח אשר תומך באלימות פוליטית.

עוד עולה כי אין פערים משמעותיים ביחס לאלימות פוליטית בין גברים ונשים, בין יהודים וערבים, ובין תומכי ימין, מרכז ושמאל. יחד עם זאת, בבחינת מידת ההסכמה כי שליחת איומים לנבחרי ציבור לעיתים הכרחית כדי לעצור מדיניות מסוכנת, נמצאה עלייה בדצמבר 2022 ביחס לפברואר 2022 אצל נשים ביחס לגברים ומשיבים המגדירים עצמם כשמאל ומרכז אידיאולוגי ביחס לאלו המגדירים עצמם מהימין האידיאולוגי. בבחינת ההבדלים בין יולי 2023 לנובמבר 2023, נמצאו כי נשים, ערבים והשמאל האידיאולוגי מביעים תמיכה רחבה יותר בשימוש באיומים כלפי נבחרי ציבור. עלייה זו במידת התמיכה באלימות פוליטית בנובמבר 2023 ניתן לייחס לאירועי השבעה באוקטובר ותחילת המלחמה בעזה, אשר גבתה ועודנה גובה מחיר כבד עבור החברה הישראלית בפרט והיהודית בכלל.

כמו כן, נמצא כי משיבים ימניים מביעים סבלנות גדולה יותר לאלימות פוליטית לשם השגת מטרות פוליטיות בנובמבר 2023, ביחס למשיבים מהשמאל והמרכז וביחס ליולי 2023. לבסוף, נצפתה ירידה בקרב ערביי ישראל במידת תמיכתם כי שיח פוגעני ברשת כלפי נבחרי ציבור הינו מסוכן בין דצמבר 2022 ליולי 2023, המסמלים את התקופה שלפני ואחרי קידום הרפורמה המשפטית בידי הממשלה הנוכחית. לעומת זאת, נצפתה עלייה בתמיכתם בנובמבר 2023 ביחס ליולי 2023, אם כי מידת תמיכה זו עודנה נמוכה ביחס לציבור היהודי. חשוב לציין כי על אף שהנתונים המוצגים בדוח זה מציגים תמונת מראה מעודדת של החברה הישראלית בכל הנוגע למידת תמיכתה באלימות פוליטית, ייתכן כי הנתונים תופסים את אפקט הרצייה החברתית (social desirability); מצב ובו המשיבים בסקר אינם מביעים את מידת תמיכתם האמתית באלימות פוליטית מתוך מחשבה כי אמת זו תיתפס באופן שלילי על ידי החברה וזאת על אף האנונימיות להן זוכות תשובותיהם. על כן, ייתכן והנתונים המוצגים בדוח זה אינם משקפים את המציאות מהימנה.

נספח - מתודולוגיה:

צוות המכון לחירות ואחריות בבית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה באוניברסיטת רייכמן הכין את השאלות לסקר וניתח לאחר מכן את הנתונים. הסקר הראשון, השלישי והרביעי נערכו על ידי חברת iPanel, ואילו הסקר השני נערך על ידי חברת גיאוקרטוגרפיה. שתי החברות עורכת סקרים מקוונים בישראל. הסקר הראשון נערך בתאריכים ה-27-22 בפברואר, 2022. הסקר השני נערך בתאריכים ה-18-6 בדצמבר, 2022. הסקר השלישי נערך בתאריכים ה-31-24 ביולי, 2023. והסקר הרביעי נערך בתאריכים ה-30-26 בנובמבר, 2023. הנתונים בכלל הסקרים נאספו באופן מקוון.

במצטבר, 5,925 משיבים בני 18 ויותר השלימו את כל שלושת הסקרים. מתוכם, 4,790 משיבים יהודים ו-1,135 משיבים ערבים.² טעות הדגימה המרבית למדגמים השונים נעה בין 2.44% ל-3.63% ברמת ביטחון של 95%.

המשיבים היהודים מהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל, בפילוח של מגדר, קבוצות גיל, מחוז בארץ, ומידת דתיות. בנוסף, המשיבים הערבים מהווים מדגם שהינו קרוב לזה המייצג את האוכלוסייה הערבית הבוגרת בישראל בפילוח של מגדר, קבוצות גיל, מחוז בארץ, ומידת דתיות, כאשר ישנה דגימת חסר של משיבים גברים, משיבים מאזור הדרום, ומשיבים בני 40 ומעלה.

סטטיסטיקה תיאורית בסיסית של המשיבים בסקר על פני מספר משתנים בולטים מוצגת להלן בטבלה 1, כאשר מוצגת השוואה לנתוני סקר הבחירות בישראל³ (Israeli National Election Study) ממרץ 2021, שזהו הסקר ההסתברותי המייצג העדכני ביותר הכולל נתונים דומים. ניתן לראות כי ישנן סטיות קלות בין הסקרים שערכנו בין יולי 2022 לנובמבר 2023 לבין פברואר 2022, בכל הנוגע למידת הדתיות של המשיבים (בקרב יהודים בלבד) וכן לפי שמאל-מרכז-ימין אידיאולוגי. סטיות אלו נצפות גם כלפי נתוני סקר מרץ 2021 של ה-INES. ישנה דגימת חסר של חילונים, דתיים ואלו בעלי אידיאולוגיה ימנית.

² השאלון תורגם לערבית כך שמשיבים ערבים יכולים היו לבחור אם לענות על השאלון בעברית או בערבית.
³ ראו בכתובת הזו: <https://www.tau.ac.il/~ines>

טבלה 1. סטטיסטיקה תיאורית של המשיבים בשני הסקרים עם השוואה לסקר ה- INES מ-2021:

סקר הבחירות בישראל – מרץ 2021	סקר נובמבר 2023	סקר יולי 2023	סקר דצמבר 2022	סקר פברואר 2022	
(18.0) 47.3	(17.2) 44.3	(17.3) 44.2	(15.3) 41.8	(14.9) 40.7	גיל (ממוצע, סטיית תקן)
52.2%	53.1%	53.1%	54.3%	50.6%	נשים (שיעור במדגם)
81.4%	79.6%	80.9%	82.8%	79.8%	יהודים (שיעור במדגם)
47.8%	49.8%	51.1%	52.4%	44.8%	השכלה אקדמית כלשהי (שיעור במדגם)
					מידת דתיות (שיעור מקרב היהודים במדגם)
50.7%	44.3%	42.9%	50.9%	43.2%	חילוני
26.9%	33%	36.4%	24.7%	35.7%	מסורתי
12.0%	12.1%	11%	12%	11%	דתי
10.4%	10.6%	9.7%	12%	10%	חרדי
					הגדרה עצמית: ימין-שמאל אידיאולוגי (שיעור במדגם)
51.1%	46.3%	42.2%	50.2%	48.2%	ימין
22.8%	27.1%	28.8%	23.6%	29.4%	מרכז
26.1%	23.5%	24.1%	21.9%	22.4%	שמאל

מקרא: השאלה שבחנה הגדרה עצמית על ציר ימין-שמאל אידיאולוגי כללה שבע אפשרויות תשובה, כאשר 1 משמעו ימין, 4 משמעו מרכז, ו-7 משמעו שמאל. אלו שענו 1-3 הוגדרו כ-"ימין", אלו שענו 4 הוגדרו "מרכז", ואלו שענו 5-7 הוגדרו "שמאל".